

İNTERNET İÇİN ELEŞTİREL OKURYAZARLIK ÖLÇEĞİ GELİŞTİRME ÇALIŐMASI

Sibel DAL*
Sayım AKTAY**

Öz

Bu çalışmanın amacı, öğretmen adaylarının internet için eleştirel okuryazarlık durumlarının belirlenmesine yönelik olarak geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirmektir. Araştırma 2013-2014 öğretim yılında yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma gurubunu Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören 449 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini belirlemek için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda, ölçeğin 27 madde ve tek faktörden oluşan bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0,95 olarak hesaplanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucu uyum iyiliği indekslerinin kabul edilebilir ve iyi uyum sınırları içerisinde oldukları görülmüştür. Yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizleri sonucunda "İnternet İçin Eleştirel Okuryazarlık Ölçeği"nin geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: eleştirel okuryazarlık, internet, ölçek geliştirme

DEVELOPMENT OF CRITICAL LITERACY SKILLS FOR INTERNET SCALE

Abstract

The purpose of this study was to develop a valid and reliable scale to determine pre-service teachers' critical literacy skills regarding the Internet. The study was carried out with 449 pre-service teachers attending the Education Faculty of Giresun University in the academic year of 2013-2014. In order to determine the validity and reliability of the scale, exploratory and confirmatory factor analyses were conducted. As a result of the exploratory factor analysis, the scale was found to include 27 items and one factor. The Cronbach Alpha internal consistency coefficient of the scale was calculated as 0.95. Confirmatory factor

---

* Yrd.Doç.Dr.;Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, İlköğretim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı. E-posta: sibeldal2@gmail.com, Tel: 0530 825 4188

** Araç. Gör.Dr.,Giresun Üniversitesi, İlköğretim Bölümü, Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı. E-posta: sayimaktay@gmail.com, Tel: 0506 330 9263

analysis revealed that the goodness of fit indices were at an acceptable good-fit level. According to the results of the validity and reliability analyses, the “Critical Literacy Scale for the Internet” was found to be a valid and reliable scale.

Keywords: Critical literacy, internet, scale development

1. GİRİŞ

İnternetin ekonomisi, sosyal-kültürel ve siyaset başta olmak üzere birçok konuda dünyayı yönlendiren hatta dolaylı da olsa yöneten bir güç gibi olduğu söylenebilir. Bu gücün, bireylerin ve toplumların düşünme biçimleri, tutum, eğilim, alışkanlık ve davranış kalıpları üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. İnternet yoluyla insanların yaşamına sürekli olarak çeşitli biçim ve içeriklerde mesajlar gelmektedir. Bu içeriğin eğlendirme, bilgilendirme, olumlu tutum geliştirme, sosyal, ekonomik ve politik konulara yansıtma yapma ve bu yönde eyleme geçme gibi olumlu etkileri bulunmaktadır. Ancak bireyler ve toplumların yaşamında karmaşaya götürecek özellikle şiddet gibi duygu ve eğilimlerin olağan karşılanması ve yaygınlaşması, ürünlerin aşırı tüketime yönlendirecek biçimde pazarlanması, kimi sosyal, tarihi ya da siyasi konularda yanlış bilgilendirme ve yönlendirme gibi olumsuz etkileri bulunabilmektedir. Dolayısıyla kullanıcıların internet üzerinde rastladıkları içerikleri ve mesajları olduğu gibi kabul etmeden, eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirme becerilerini geliştirmek önemlidir. Bu beceriyi geliştirme yollarından biri de eleştirel okuryazarlık yaklaşımıdır.

Eleştirel okuryazarlığın eş anlamlısı analitik okumadır. Okur, bir metni ya da diğer iletişim araçlarından birinden alınmış herhangi bir parçayı analiz ettiğinde, o metnin neden yazılmış olduğundan başlayarak kimleri dahil edip kimleri dışarıda bıraktığına ve “metinde herhangi bir taraf olma durumu var mı?” sorusunu kendisine sormaya kadar o parçanın tüm bileşenlerine bakmak durumundadır.¹ Eleştirel okuryazarlık yazılı, sözlü, görsel, çoklu ortam ve performans metinlerinde görünenin altında yatan inançları, değerleri ve tutumları sorgulama ve onlara meydan okumak için bu metinlere nasıl bakılacağını gösteren bir yaklaşımdır.² Luke, eleştirel okuryazarlığı metin ya da medyaya doymuş dünyayı yönlendirmeye yönelik yeni bir temel olarak tanımlamıştır.³ Eleştirel okuryazarlık, okuryazarlığı öğretmeye yönelik bir yaklaşım olduğu kadar, aynı zamanda öğretmen ve öğrencilerin “metni ve yaşamı sorgulamalarına”⁴, başkalarının ve kendi yaşamlarında sosyal

¹Molden, K. (2007). Critical Literacy, the Right Answer for the Reading Classroom: Strategies. Reading Improvement, Spring, 44(1), 50-56. <https://resources.oncourse.iu.edu/access/content/user/mikuleck/Filemanager_Public_Files/L501/English%20and%20Literature/Molden%202007%20Critical%20Literacy%20Teaching%20Strategies.pdf> (2010, Ocak 10).

²Department of Education in Tasmania, (2009). Critical Literacy. <<http://www.education.tas.gov.au/curriculum/standards/english/english/teachers/critlit>>(2010, Eylül 07).

³The Literacy and Numeracy Secretariat. (2009). Capacity Building Series, Critical Literacy. <http://www.edu.gov.on.ca/eng/literacynumeracy/inspire/research/Critical_Literacy.pdf> (2010, Mart 7).

⁴McLaughlin, M. & DeVoogd, G. L. (2004). Critical Literacy as Comprehension: Expanding Reader Response. Journal of Adolescent & Adult Literacy, 48, 52-62.

eşitsizlik ve adaletsizliği ortaya çıkarmalarına⁵, toplumsal konuları ve kurumları sorgulamalarına⁶, eleştirel tüketici ve bilgi kullanıcısı olmalarına olanak tanıyan bir dizi beceri, eğilim ve stratejidir.⁷ Eleştirel okuryazarlık yoluyla öğrenciler, farklı metinlerin dünyanın işleme biçimini ve farklı bakış açılarını nasıl ortaya koyduğunu öğrenmektedirler.⁸ Dolayısıyla eleştirel okuryazarlık becerilerinin gelişimi, insanların, eleştirel bir bakış açısıyla çağdaş dünyadaki mesajları yorumlamalarına ve bu mesajlardaki güç ilişkilerini harekete geçirmelerine olanak tanır.⁹

Eleştirel okuryazarlığın felsefesi, metinlerin tarafsız olmadığına, tüm metinlerin doğal olarak politik olduğuna, yazarın bakış açısı ve düşüncelerini aynı zamanda bir parçası bulunduğu toplumsal yapıyı yansıttığı anlayışına dayanır.¹⁰ Eleştirel okuryazarlık yaklaşımına göre, metinler güç ilişkileri üzerine yapılır. Ciardiello, metinlerin, sıklıkla diğer görüşleri bastırırken belli bakış açılarını temsil ettiğini belirterek eleştirel okuryazarlığı “eleştirel bir farkındalık geliştirebilmeleri için öğrenene yardımcı olan bir dizi beceri, okuryazarlık uygulamaları ve vatandaşlık yeterliği” olarak tanımlamaktadır.¹¹

Eleştirel okuryazar olmak yalnızca internette yer alan içerikteki çelişkilere, söz edilmeyenlere, sesi duyulmayanlara, önyargı, eksiklik, kasıtlı yanlış yönlendirmelere ilişkin çıkarımda bulunmak değildir. Bunun yanı sıra tüm bunları yeniden oluşturmaya yönelik, temsil edilmeyenlere ve sosyal adalet, eşitlik gibi sosyal konular ve sorunlara yönelik eyleme geçebilmektir.^{12,13} Bu noktada, içeriğin bu dönüşüme ilişkin önemli bir araç olduğu/sıçrama tahtası olduğu söylenebilir. Benzer biçimde Guzzetti, Young, Gritsavage, Fyfe ve Hardenbrook elektronik metinlerin, demokrasi ve sosyal adalet konusunda bilinçlendirme ve farklılık yaratma, cinsiyet ve okuryazarlık konularında sınıfta yapılan etkinliklerde seçkin bir rol oynadığını belirtmişlerdir.¹⁴ McLaughlin ve DeVoogd’a göre¹⁵ “eleştirel okuryazarlık yalnızca okuryazarlığa ilişkin bir öğretim yöntemi olarak değil; aynı zamanda bir düşünme

⁵Department of Education in Tasmania, (2009). a.g.e.

⁶Coffey, H. (2008, Mayıs 13). Critical Literacy. <<http://www.learnnc.org/lp/pages/4437>> (2010, Aralık 04).

⁷The Literacy and Numeracy Secretariat. (2009). a.g.e.

⁸Vasquez, V. M. (2004). Negotiating Critical Literacies with Young Children. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

⁹Coffey, H. (2008, Mayıs 13). a.g.e.

¹⁰Hoody, M. L. (2008). Critical Literacy in Primary Education: Policy, Praxis and The Postmodern. Yayımlanmamış Doktora Tezi. University of Minnesota. ProQuest Dissertations & Theses, 3332439. <<http://search.proquest.com/docview/304512529/fulltextPDF/134F8CE0F183EED2ED0/1?accountid=7181>> (2010, Ocak 10).

¹¹Gregory, A. E. ve Cahill, M. A. (2009). Constructing Critical Literacy: Self-Reflexive Ways for Curriculum and Pedagogy. Critical Literacy: Theories and Practices, 3(2), 6-16.

¹²Coffey, H. (2008, Mayıs 13). a.g.e.

¹³Lewisson M., Flint A. S. ve Van Sluys K. (2002). Taking on Critical Literacy: The Journey of Newcomers and Novices. Language Arts, 79 (5), 382-392.

¹⁴Woodcock, C. (2009). Fight the Dragons: Using Online Discussion to Promote Critical Literacy in Teacher Education. Contemporary Issues in Technology and Teacher Education, 9(2), 95-116. <http://www.citejournal.org/vol9/iss2/languagearts/article1.cfm> (2014, Eylül 15).

¹⁵McLaughlin, M. & DeVoogd, G. L. (2004). a.g.e.

biçimi ve karşılaşılan metinlere ve yaşama, meydan okuyan bir kişi olma yolu” olarak tanımlanır. Bu anlayış bireylerin dünyayı biçimlendirme yeteneklerine dikkat çekmektedir. Benzer biçimde, Freire ve Macedo ¹⁶eleştirel okuryazarlık uygulamalarının politik farkındalığı ve sosyal değişimi hızlandırabileceğini belirtmiştir.

Eleştirel okuryazarlar,metinlerde insanları düşüncelerini etkileyen ve belirli bakış açılarına yönlendiren belirli düşüncelerin sunulduğunu bilir. Bu bağlamda, içerikleri okuyanlar bu içeriğin anlamını kendi bilgi, değer, deneyim ve gözlemlerinin yanı sıra farklı kaynaklardan araştırarak sorgularlar. Ayrıca, yazarın ve metnin amacını analiz eder, metnin yapılandırılma biçimini sorgular ve meydan okurlar. Dolayısıyla içeriğin hangi bağlamda (politik, tarihi, sosyal vb.) oluşturulduğuna dikkat eder, ulaştığı içeriği kimin oluşturduğunu öğrenmeye çalışır, farklı kaynaklardan içeriğe yönelik çoklu bakış açılarını görmeye çalışarak karşılaştırma yapar, içerikte sessiz konumda olan ya da var olmayanları hayal ederler. Tüm bunlardan sonra eleştirel okuryazar birey kendi değerlerini ve tutumlarını yeniden değerlendirerek kimi zaman metinlerde temsil edilmeyen başka bakış açılarından düşünerek kimi zaman ortak yaygın varsayımlara, durumlara ve değerlere meydan okuyarak içeriğe ilişkin duruş alır.^{17 18}Eleştirel bir okuryazar internet içeriklerinde de bu becerileri gösterir.

İnternette oluşturulan içeriğin en önemli amaçlarından biri içeriği oluşturan kişi, grup ya da kurumun bakış açısı doğrultusunda oluşturduğu metin aracılığıyla okuyucuyu ikna etmektir.Bu nedenle internet ortamında yer alan içeriğin doğru anlamlandırılabilmesi ve değerlendirilebilmesi için eleştirel okuryazarlık önemli bir rol üstlenmektedir. Eleştirel okuryazarlık uygulamalarıyla; internet kullanıcıları internet üzerinde okuduklarını, gördüklerini ve işittiklerini sorgulayarak, kendisine sunulanın ötesinde farklı anlamları görmeleri, farklı bakış açıları geliştirmeleri ve anlamı kendilerinin yapılandırmaları olanaklı olacaktır. Bu bağlamda, internet için eleştirel okuryazarlık durumunu belirleyen bir ölçeğe gereksinim duyulmaktadır. Bu çalışmada, “İnternet İçin Eleştirel Okuryazarlık Ölçeği”nin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu; 2013-2014 eğitim öğretim yılının bahar yarıyılında Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesinin farklı bölümlerinin 2,3 ve 4. sınıflarında öğrenim gören 449 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışma gruplarının yer aldıkları bölümlerTablo 1’de özetlenmiştir

---

¹⁶Freire, P., ve Macedo, D. P. (1987). Literacy: Reading the Word & the World. New York, NY: Bergin & Garvey.

¹⁷Department of Education in Tasmania, (2009). a.g.e.

¹⁸Lewis M., Flint A. S. ve Van Sluys K. (2002). a.g.e.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Yer Aldığı Bölümler

Bölüm adı	Sayı (n)	Yüzde (%)
Sınıf Öğretmenliği	53	11.8
Sosyal Bilgiler Eğitimi	39	8.7
Okulöncesi Eğitimi	49	10.9
Fen Bilgisi Eğitimi	60	13.4
Matematik Eğitimi	64	14.3
Türkçe Eğitimi	76	19.9
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	71	15.8
Beden Eğitimi ve Spor Bölümü	37	8.2
Toplam	449	100,0

Tablo 1’de görüldüğü gibi, çalışma grubunun %11.8’ini Sınıf Öğretmenliği, %8.7’sini Sosyal Bilgiler Eğitimi, %10.9’unu Okulöncesi Eğitimi, %13.4’ünü Fen Bilgisi Eğitimi, %14.3’ünü Matematik Eğitimi, %19.9’unu Türkçe Eğitimi, %15.8’ini Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, %8.2’sini ise Beden Eğitimi ve Spor Bölümü öğretmen adayları oluşturmaktadır. Ayrıca, çalışma grubunda yer alan öğretmen adaylarının kişisel özellikleri Tablo 2’de görülebilmektedir.

Tablo 2. Çalışma Grubunun Kişisel Özellikleri

Öğretmen Adaylarının Kişisel Bilgileri	Sayı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kız	280	62.4
Erkek	169	37.6
Bilgisayar Beceri Düzeyi		
Az	20	4.5
Orta	259	57.7
Üst	169	37.6
Günlük Ortalama İnternet Kullanımı		
1 Saat ve altı	120	26.7
1 Saatten fazla, 3 saatten az	115	25.6
3 Saat ve üstü	214	47.7
Ailenin Gelir Düzeyi		
1000 TL ve altı	172	38.3
1001-2000 TL	149	33.2
2001 TL ve üstü	128	28.5

Babanın Eğitim Düzeyi		
Okuma-yazma bilmeyen, okur-yazar ya da ilkokul	188	42.3
Ortaokul	81	18.2
Lise	102	23.0
Fakülte, yüksekokul, Lisansüstü	73	16.4
Annenin Eğitim Düzeyi		
Okuma-yazma bilmeyen, okur-yazar ya da ilkokul	315	70.3
Ortaokul	55	12.3
Lise	55	12.3
Fakülte, yüksekokul, yüksek lisans, doktora	23	5.1
Toplam	449	100,0

Tablo 2’de görüldüğü gibi, çalışma grubunda yer alan öğretmen adaylarının %62.4’ü kadınlardan, %37.6’sı ise erkeklerden oluşmaktadır. Öğretmen adaylarının %4.5’inin bilgisayar becerisi düşük iken, %57.7’sinin orta ve %37.6’sının ise üst düzeydedir. Günlük ortalama internet kullanımı bakımından incelendiğinde ise öğretmen adaylarının %26.7’si 1 saat ve altında, %25.6’sı 1 saatten fazla ve 3 saatten az, %47.7’si ise 3 saat ve üstü bir miktarda internet kullanmaktadır. Öğretmen adaylarının %38.3’ünün ailesinin gelir düzeyi 1000 TL ve altında iken, %33.2’sinin 1001 ile 2000 TL arasında, %28.5’inin ise 2001 TL ve üstü arasındadır. Öğretmen adaylarının babalarının eğitim durumuna bakıldığında, %41.9’unun okuma-yazma bilmeyen, okur-yazar ya da ilkokul mezunu olduğu, %18’inin ortaokul mezunu, %22.7’sinin lise mezunu, %16.3’ünün ise fakülte, yüksekokul ya da lisansüstü eğitim mezunu olduğu görülmektedir. Son olarak öğretmen adaylarının annelerinin eğitim düzeyi incelendiğinde ise, %70.1’inin okuma-yazma bilmeyen, okur-yazar ya da ilkokul, %12.2’sinin ortaokul, %12.2’sinin lise, %5.1’inin ise fakülte, yüksekokul, yüksek lisans ya da doktora mezunu olduğu görülmektedir.

2.2. Ölçeğin geliştirilme süreci

Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde, öncelikle internet, eleştirel okuryazarlık ve internet bağlamında eleştirel okuryazarlık kapsamında alan yazın taraması gerçekleştirilmiştir. Alanyazından elde edilen bilgiler ışığında internet için eleştirel okuryazarlık konusunda genel çerçevelenmiştir.

Alanyazından elde edilen bilgiler ve alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda 33 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Ölçek, oluşturulan maddelerde yer alan eğilim ya da davranışların sergilenme sıklıklarını belirlemek amacıyla Likert tipi olarak derecelendirilmiştir. Bu seçenekler sırasıyla; Her zaman (5), Çoğunlukla (4), Ara Sıra (3), Nadiren (2) ve Hiçbir Zaman (1) biçiminde düzenlenmiştir.

Taslak biçiminde oluşturulmuş olan maddeler, alan(Türkçe Eğitimi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri, Ölçme Değerlendirme) uzmanları tarafından gerek dil ve dilbilgisi kullanımı gerekse kapsam geçerliği boyutunda incelenmiş ve ölçek bağlamında uzman

görüşü alınmıştır. Yapılan eleştiriler ve öneriler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmış ve Giresun Eğitim Fakültesi 4. Sınıf öğretmen adaylarından 40 kişiye ön deneme amacıyla uygulanarak öğretmen adayları tarafından anlaşılamayan maddeler düzeltilme yoluna gidilmiştir. Son olarak taslak ölçek Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesinde yer alan 449 öğretmen adayına uygulanmıştır. Toplanan veriler, istatistiksel olarak ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik analizlerini yapmak üzere SPSS20.0 paket programına girilmiş ve istatistiksel işlemlere tabi tutulmuştur.

3. BULGULAR

Bu bölümde ölçeğin geliştirilme sürecine ve ölçeğe ilişkin olarak yapılmış olan istatistiksel testler bağlamında bilgi verilmiştir.

3.1. Yapı geçerliği

Ölçeğin yapı geçerliğini test etmek üzere veriler üzerinde ilk olarak Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett test analizleri yapılmış ve KMO=.950; Bartlett testi değeri ise $\chi^2=6290.249$; $sd=528$ ($p=.000$) olarak belirlenmiştir. KMO değerinin 0.60 veya üstünde olması, Bartlett testinin p değerinin ise .05 ve altında olması gerekmektedir.¹⁹ Bu değerlere bağlı olarak, 33 maddelik taslak ölçek üzerinde faktör analizi yapılabileceği anlaşılmıştır. Faktör analizi, bir ölçekteki maddelerin birbirini dışta tutan daha az sayıda faktöre ayrılıp ayrılmadığını ortaya çıkarmak amacıyla kullanılmaktadır.²⁰

Daha sonraki aşamada ölçeğin maddelerini temsil eden faktör sayısının belirlenmesi aşamasına geçilmiştir. Faktör analizinde ölçeği en iyi temsil eden faktörleri ve faktör sayısını ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, olanaklı olduğu kadar az ölçüde sayıda faktör elde edilmesi ve ölçeğin yine olanaklı olduğu ölçüde fazla miktarda varyansı açıklaması önem arz etmektedir. Kuramsal yapının temsil edilebilmesinin yanı sıra, faktör analizinde faktör sayısını belirleyen en önemli teknikler, en çok kullanılan yaklaşım olan temel bileşenler analizi ve bu analize destek olarak Kaiser ölçütü, scree plot grafiği yer almaktadır.²¹

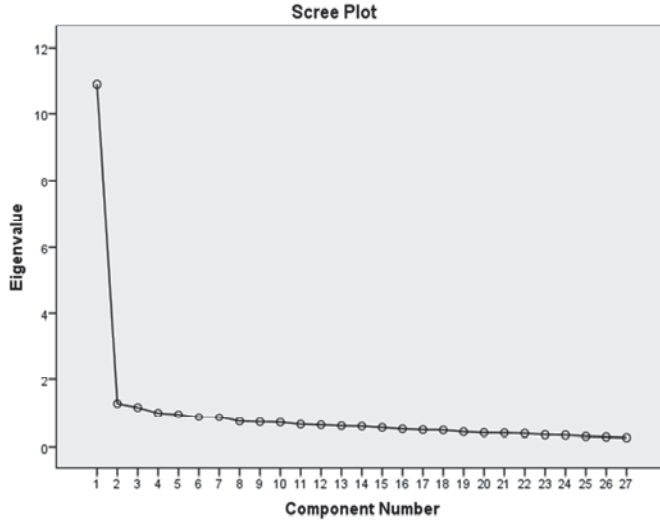
Bu çerçevede ilk aşamada, ölçeğin boyutlarını belirlemek için temel bileşenler analizi yapılmıştır. Ölçeğe ilişkin olarak boyutların açıkladığı varyans değerlerine, scree plot grafiğine ve temel bileşenler faktör analizi tablosundaki değerlerine bakılmıştır. Açıklanan varyans oranlarına bakıldığında, birinci faktörün açıkladığı varyans değerinin diğerlerine oranla çok daha yüksek olduğu, diğerlerinin ise çok düşük olduğu görülmüştür. scree plot grafiğine bakıldığında, birinci faktörden sonra yüksek ivmeli bir düşüş gözlenmiş ve temel bileşenler faktör analizindeki değerlerin tamamına yakının birinci faktörde yüksek değerlerle toplandığı görülmüştür. Dolayısıyla, ölçeğin tek faktörlü bir yapıda olduğu anlaşılmıştır.

¹⁹Pallant, J. (2003). SPSS Survival Manual. Buckingham: Open University Press.

²⁰Balci, A. (2009). Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik Ve İlkeler. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.

²¹Pallant, J. (2003). a.g.e.

Ölçeğe ilişkin olarak yapılan faktör analizinde, faktör yük değerleri için kabul düzeyi 0.32 olarak belirlenmiştir. Analiz sürecinde, maddelerin faktör yükü.32'den düşük olan maddelerden analizler yinelenmiştir. Elenmiş olan maddeler (1,2,4,29,30,33) atıldıktan sonra geriye kalan 27 madde üzerinden ölçeğin KMO değeri .953; Bartlett testi değeri ise $\chi^2=5320.215$; $sd=351$ ($p=.000$) olarak belirlenmiştir. Ölçekte kalan 27 maddenin faktör yüklerinin 0.487 ile 0.747 arasında olduğu bulunmuştur. Ölçeğe ilişkin scree plot grafiği Şekil 1'de görülmektedir.

Şekil 1. Faktörlere ilişkin scree plot grafiği

Şekil 1'de de görüldüğü gibi, ilk faktörden sonra yüksek ivmeli bir düşüş olduğu, daha sonra ise düşüşlerin azalarak ve yatay bir biçimde devam ettiği görülmektedir. Dolayısıyla ilk faktörden sonra gelenlerin varyansa katkılarının birbirine yakındır. Ölçekte kalan toplam 27 maddenin faktör yük değerlerine ilişkin bulgular Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Faktördeki maddelerin faktör yük değerleri

No	Madde	Yük Değeri
s23	Web sitelerindeki içeriklerde, çelişkili ifadeler olup olmadığına dikkat ederim.	,747
s21	Web sitelerindeki içeriklerin hangi bağlamda (sosyokültürel, tarihi, ekonomik ve politik) oluşturulduğuna dikkat ederim.	,714
s13	Web sitelerinde yer alan çoklu ortamların sayfanın içeriği ile uygun olup olmadığına dikkat ederim.	,684
s24	Web sitelerindeki içeriklerin, önyargı içerip içermemesine dikkat ederim.	,678
s19	Web sitelerindeki içeriklerin, kimin ilgilerine hitap ettiğine dikkat ederim.	,670
s22	Web sitelerindeki içeriklerde, anlatılmak istenen konuda eksik anlatımın olup olmamasına dikkat ederim.	,669
s14	Web sitelerinde yer verilen linklerin gittiği sayfaların, içerik ile ilgili olup olmadığına dikkat ederim.	,663
s18	İnternette oyun oynarken oyunun propaganda gibi farklı bir amacı olup olmadığına dikkat ederim.	,661
s17	Sosyal ağlarda paylaşılan bilgilerin doğruluğunu farklı kaynaklarda yer alan bilgilerle kontrol ederim.	,659
s16	Web sitelerinde, yazarın kullandığı dilin biçimine dikkat ederim.	,658
s12	Web sitelerinin içeriğinin, toplumda hangi kesimi ya da kesimleri temsil ettiğini görmeye çalışırım.	,656
s20	Web sitelerindeki içerikleri incelerken, içeriğe ilişkin alternatif bakış açıları geliştiririm.	,652
s25	Web sitelerindeki içeriklerde,yazarın bilgileri duygusal bir bakış açısıyla verip vermemesine dikkat ederim.	,645
s6	Web sitelerindeki içeriklerde, varsayımlarla kanıtlanmış bilgileri ayırt etmeye çalışırım.	,643
s26	Web sitelerinde oluşturulan içeriklerde kaynaklardan alıntılar verilip verilmediğine dikkat ederim.	,642
s9	Web sitelerinde bir içeriğe ulaştıktan sonra, aynı içeriğin farklı kaynaklarda başka bir bakış açısıyla anlatılıp anlatılmadığını bulmaya çalışırım.	,637
s15	Web sitelerinin, hangi kişi ya da kuruma ait olduğuna dikkat ederim.	,636
s5	Web sitelerinde, gerçek bilgilerle kişisel görüşleri ayırt etmeye çalışırım.	,625
s10	Web sitelerindeki içeriğin, beni edilgen bir okuyucu konumuna alıp almadığına dikkat ederim.	,613
s31	Sosyal ağlardaki içeriklerin toplumun dönüşümünü sağlamak amacıyla oluşturulup oluşturulmadığına dikkat ederim.	,607
s28	Web sitelerindeki görüşlerin kendi görüşlerimle çelişip çelişmediğine dikkat ederim.	,599
s11	Web sitelerinin tasarımlarını, içerik dışında bir mesaj verip vermemesi bakımından incelerim.	,596
s27	Web sitelerindeki bilgilerin güncel olup olmadığına dikkat ederim.	,577
s7	Web sitelerinde ulaştığım içeriği kimin oluşturduğuna dikkat ederim.	,575

s3	Bir web sitesindeki içeriği okurken, o konuda daha önce edindiğim bilgilerle ilişki kurarım.	,551
s8	Web sitelerinde cinsiyet, ırk, sınıf, etnik köken, din ve mezhep gibi konularda ayrımcılık yapıp yapılmadığını anlamaya çalışırım.	,549
s32	Sosyal ağlardaki içerikleri, toplumdaki dönüşümü sağlamak amacıyla paylaşıyorum.	,487

Tablo3'te görüldüğü gibi, maddelerin faktör yükleri .487 ile .747 arasında değişmektedir. Faktörün varyansa sağladığı katkı miktarı ise %40,364'tür. Tek faktörlü ölçeklerde açıklanmış olan varyansın %30 ve üzeri olması gerektiği²² düşünüldüğünde, ölçeğin açıkladığı varyansın yeterli olduğu görülmüştür.

3.2. Ölçeğin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

İlk olarak ölçeğin madde toplamkorelasyonuna bakılarak, ölçek maddelerinin ölçeğin bütününden alınan puanla korelasyonunun yükseklik derecesi incelenmiştir. Ölçek maddesinin puan ile ölçeğin bütününden alınan puan arasındaki korelasyon, o maddenin ölçülmek istenen olguyu ne kadar iyi ölçtüğünün göstergesidir. Ayrıca ölçüt geçerliği için, ölçek puanlarına dayalı olarak aşırı uçları üst grup ve alt grup olarak ayırdıktan sonra, bu iki grubun ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı madde analiziyle sınanmıştır. Bu bağlamda ölçekle ilgili olarak ayrıca katılımcıların ölçek ortalama puanlarına göre oluşturulmuş %27'lik üst grup ile %27'lik alt grubun puanları, her bir madde ve ayrıca faktör olarak bağımsız örneklemeler için t testine tabi tutularak grupların madde ortalama puanları arasındaki fark sınanmıştır. Madde toplam korelasyonları arasındaki korelasyon verileri ile %27'lik alt-üst grup farkına ilişkin t değerleri Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4. Ölçeğin Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonları ile %27'lik Alt-Üst Grup Farkına İlişkin t Değerleri

Madde	Madde toplam korelasyonu	t (Alt %27- Üst %27)	Madde	Madde toplam korelasyonu	t (Alt %27- Üst %27)
s3	.509	12.087	s18	.631	18.464
s5	.600	13.590	s19	.640	16.406
s6	.650	14.377	s20	.622	15.049
s7	.556	12.464	s21	.675	16.506
s8	.525	11.845	s22	.657	14.660

²²Büyüköztürk, Ş. (2009). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı (9. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

s9	.617	17.337	s23	.717	17.446
s10	.599	15.671	s24	.645	14.219
s11	.562	13.309	s25	.606	13.819
s12	.622	15.732	s26	.607	14.555
s13	.659	17.219	s27	.538	12.294
s14	.641	17.316	s28	.556	12.781
s15	.599	15.666	s31	.597	13.371
s16	.641	14.362	s32	.454	9.566
s17	.636	14.444			

Tablo 4'te görüldüğü gibi, ölçek maddelerinin madde toplam korelasyonu .454 ile .716 arasında değişmektedir. Dolayısıyla ölçek maddelerinin tümünün düzeltme gerektirmeyecek sınır kabul edilen .30'un üzerinde olduğu görülmüştür. %27'lik üst grup ile %27'lik alt grubun puanlarına ilişkin analiz sonucunda tüm maddeler ve genel faktör ($p < .001$) düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Toplam 27 maddeden ve tek faktörden oluşan ölçeğin güvenirlik analizi; Cronbach alpha güvenirlik katsayısı, iki yarı arasındaki korelasyon değeri, Spearman-Brown formülü ve Guttman split-half güvenirlik testi kullanılarak hesaplanmıştır. Ölçeğe ilişkin güvenirlik analizi verileri Tablo 5'te gösterilmiştir.

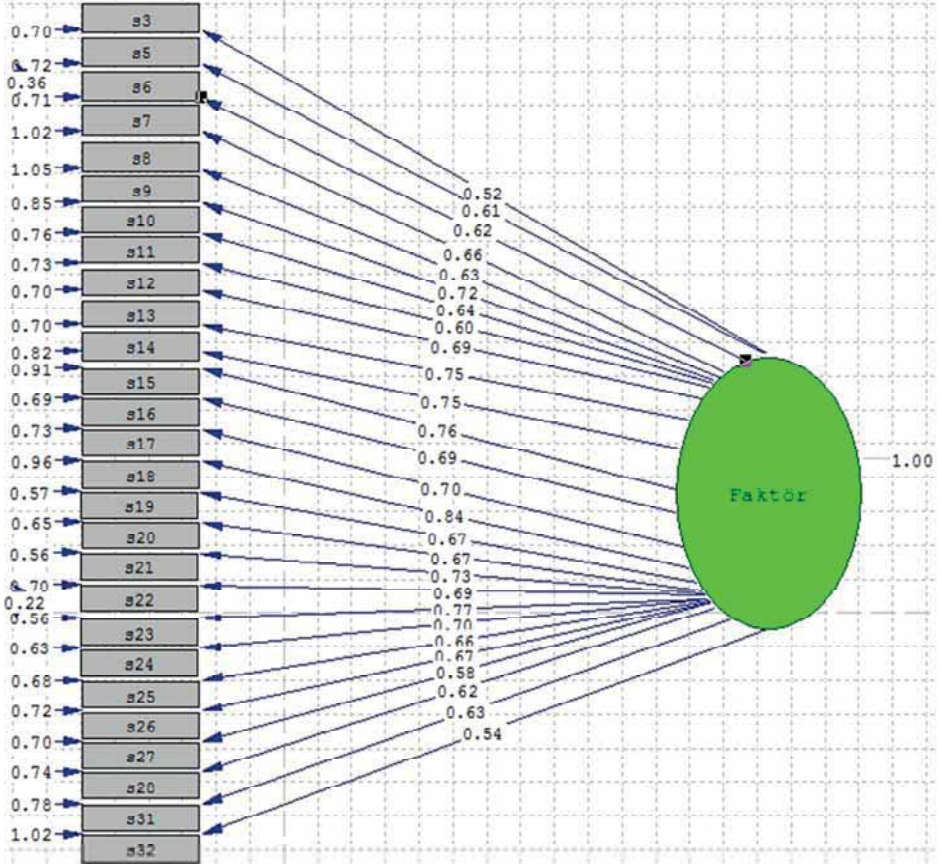
Tablo 5. Ölçeğe ilişkin güvenirlik testlerinin sonuçları

Güvenirlik Testi	Test Sonucu
Cronbach Alpha	.948
Guttman Split-Half	.903
Spearman Brown	.904
İki Yarı Korelasyonları	.826

Tablo 5'te görüldüğü gibi ölçeğin CronbachAlpha güvenirlik değeri .948, Guttman Split-Half değeri .903, Spearman Brown güvenirlik değeri .904, iki yarı korelasyonu ise .826 olarak bulunmuştur.

3.3. Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin tek faktörlü bir yapıda olduğu bulgusu elde edilmiştir. Elde edilen faktörün yapısal geçerliğini ortaya koymak için Lisrel 8.51 programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi(DFA) yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi, daha önceden ortaya konulmuş ve oluşturulmuş bir yapının, bir model yoluyla doğrulanıp doğrulanmadığının test edildiği bir analiz biçimidir.²³

Şekil 1. DFA Sonuçları

²³Çokluk, Ö, Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik : SPSS Ve LISREL Uygulamaları. Ankara: Pegem Akademi.

DFA ile 27 maddeden oluşan modelin uyum indeksleri incelenmiştir. DFA’da faktörde yer alan maddelerin 0.52 ile 0.84 arasında standart çözüme sahip olduğu görülmüştür. DFA sonucunda SRMR=0.046, RMSEA=0.062, RMR=0.046, AGFI=0.85, GFI=0.87, NFI=0.84, NNFI=0.89 ve CFI=0.90 uyum indekslerine sahip olduğu bulunmuştur. GFI ve AGFI değerleri 0.85 ve üzerinde ise bu iyi bir uyum gösterdiğinin kanıtı^{24,25} olduğu için bu değerlerin iyi düzeyde olduğu söylenebilir. RMSEA, RMR ve SRMR değerlerinin 0.8’den küçük olması ise model-veri uyumunun kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir.^{26,27} χ^2/sd oranı ise (875.98/322=2.72) olarak elde edilmiştir. χ^2/sd oranı 2 ile 3 arasında bir değerde olduğu için kabul edilebilir uyum bulunmuştur. Ölçeğe ilişkin uyum indeksleri Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller’e göre²⁸ DFA sonuçları bağlamında kabul edilebilir düzeydedir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada, internet bağlamında bireylerin eleştirel okuryazarlık durumlarının belirlenmesine yönelik olarak bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçekte yer alan eğilim ya da davranışların sergilenme sıklıklarını belirlemek amacıyla ölçeğe beş dereceli likert tipi seçenekler yerleştirilmiştir. Bu seçenekler sırasıyla; “hiçbir zaman”, “nadiren”, “ara sıra”, “çoğunlukla” ve “her zaman” biçiminde düzenlenmiştir.

Elde edilen veriler üzerinden yapılan açıklayıcı faktör analizi sonucunda, ölçeğin 27 maddeden oluşan tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu, maddelerin faktör yüklerinin .487 ile .747 arasında değiştiğine varyansın %40’ını açıkladığı belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, ölçek maddelerinin madde toplam korelasyonu .454 ile .716 arasında değişmektedir. Ölçek maddelerinin tümünün düzeltme gerektirmeyecek sınır kabul edilen .30’un üzerinde olduğu görülmüştür.

Ayrıca, ölçekle ilgili olarak ayrıca katılımcıların ölçek ortalama puanlarına göre oluşturulmuş %27’lik üst grup ile %27’lik alt grubun puanları, her bir madde ve ayrıca faktör olarak bağımsız örneklem için t testine tabi tutularak grupların madde ortalama puanları arasındaki fark sınanmıştır. Analiz sonucunda tüm maddeler ve genel faktör ($p < .001$) düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Ölçeğin güvenilirlik testlerinde, Cronbach Alpha güvenilirlik değeri .948, Guttman Split-Half değeri .903, Spearman Brown güvenilirlik değeri .904, iki yarı korelasyonu ise .826 olarak bulunmuştur.

²⁴Anderson, J. C. ve Gerbing, D. W. (1984). The Effect of Sampling Error on Convergence, Improper Solutions, And Goodness-of-Fit Indices for Maximum Likelihood Confirmatory Factor Analysis. *Psychometrika*, 49(2), 155-173.

²⁵Kline, R. B. (2005). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. NY: Guilford Publications, Inc.

²⁶Brown, T. A. (2006). *Confirmatory Factor Analysis for Applied Research*. New York & London: The Guilford Press.

²⁷Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). a.g.e.

²⁸Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H. ve Müller, H. (2003). Evaluating the Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance and Descriptive Goodness-of-Fit Measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.

Açımlayıcı faktör analizi sonrasında ortaya çıkan ölçeğe ilişkin faktörün yapısal geçerliğini ortaya koymak için Lisrel 8.51 programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda SRMR=0.046, RMSEA=0.062, RMR=0.046, AGFI=0.85, GFI=0.87, NFI=0.84, NNFI=0.89 ve CFI=0.90 uyum indekslerine sahip olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla, ölçeğe ilişkin uyum indeksleri kabul edilebilir düzeydedir.

Ölçeğe ilişkin olarak yapılmış olan tüm geçerlik ve güvenilirlik analizleri dikkate alındığında, “İnternet İçin Eleştirel Okuryazarlık Ölçeği”nin geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Anderson, J.C. ve Gerbing, D.W. (1984). The Effect of Sampling Error on Convergence, Improper Solutions, and Goodness-of-Fit Indices for Maximum Likelihood Confirmatory Factor Analysis. *Psychometrika*, 49(2), 155-173.
- Balcı, A. (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik Ve İlkeler*. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Brown, T. A. (2006). *Confirmatory Factor Analysis for Applied Research*. New York & London: The Guilford Press.
- Büyüköztürk, Ş. (2009). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (9. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Coffey, H. (2008, Mayıs 13). Critical Literacy. <<http://www.learnnc.org/lp/pages/4437>> (2010, Aralık 04).
- Çokluk, Ö, Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik : SPSS Ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Department of Education in Tasmania, (2009). Critical Literacy. <<http://www.education.tas.gov.au/curriculum/standards/english/english/teachers/critlit>> (2010, Eylül 07).
- Freire, P., ve Macedo, D. P. (1987). *Literacy: Reading the Word & the World*. New York, NY: Bergin & Garvey.
- Gregory, A. E. ve Cahill, M. A. (2009). Constructing Critical Literacy: Self-Reflexive Ways for Curriculum and Pedagogy. *Critical Literacy: Theories and Practices*, 3(2), 6-16.
- Hoody, M. L. (2008). *Critical Literacy in Primary Education: Policy, Praxis and The Postmodern*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. University of Minnesota. ProQuest Dissertations & Theses, 3332439. <<http://search.proquest.com/docview/304512529/fulltextPDF/134F8CE0F183EED2ED0/1?accountid=7181>> (2010, Ocak 10).
- Kline, R. B. (2005). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. NY: Guilford Publications, Inc.
- Lewis M., Flint A. S. ve Van Sluys K. (2002). Taking on Critical Literacy: The Journey of Newcomers and Novices. *Language Arts*, 79 (5), 382-392.

- McLaughlin, M. & DeVoogd, G. L. (2004). Critical Literacy as Comprehension: Expanding Reader Response. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 48, 52-62.
- Molden, K. (2007). Critical Literacy, the Right Answer for the Reading Classroom: Strategies. *Reading Improvement*, Spring, 44(1), 50-56. <https://resources.oncourse.iu.edu/access/content/user/mikuleck/Filemanager_Public_Files/L501/English%20and%20Literature/Molden%202007%20Critical%20Literacy%20Teaching%20Strategies.pdf>(2010, Ocak 10).
- Pallant, J. (2003). *SPSS Survival Manual*. Buckingham: Open University Press.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H. ve Müller, H. (2003). Evaluating the Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance and Descriptive Goodness-of-Fit Measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- The Literacy and Numeracy Secretariat. (2009). Capacity Building Series, Critical Literacy. <http://www.edu.gov.on.ca/eng/literacynumeracy_inspire/research/Critical_Literacy.pdf>(2010, Mart 7).
- Vasquez, V. M. (2004). *Negotiating Critical Literacies with Young Children*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Woodcock, C. (2009). Fight the Dragons: Using Online Discussion to Promote Critical Literacy in Teacher Education. *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, 9(2), 95-116. <<http://www.citejournal.org/vol9/iss2/languagearts/article1.cfm>> (2014, Eylül 15).

İnternet İçin Eleştirel Okuryazarlık leği Geliştirme alışması